

Sárdy Péter

Új evangélium veszélye?

(II. rész)

A valódi hit ismertetőjegyei

A következőkben olyan fontos szempontokra szeretnék rámutatni, amelyek figyelembevételét mindenkinek ajánlanám, aki vállalkozik arra, hogy felülvizsgálja saját hitét. Amit állítok, annak háttérében évtizedekig tartó keresés, az élet megfigyelése és sok eszmecsere áll, még ha itt le kell is mondanom a részletes indoklásról. Kiindulópontom az a belátás, hogy a tapasztalat síkján elérhető alapvető érték számunkra csak az „élet” lehet. Ezt nem lehet ugyan szigorúan bizonyítani, de komolyan kétségbe vonni sem lehet anélkül, hogy lemondanánk az élet értelméről és értékéről. Ez a belátás természetesen mélyebb megalapozást igényelne, melyet a materializmus nem képes szolgáltatni. Egyedül az élet értelmébe vetett hit alkalmas erre, mely következetesen egy transzcendens teremtő erőbe vetett hithez vezet. Hozzáfűzném még, hogy Istent már a Bölcsesség könyve is „az élet barátjának” nevezi (Bölcs 11,26).

Tegyük fel tehát ezen az alapon a kérdést: Milyen tapasztalható ismertetőjegyei vannak a valódi hitnek?

(1) A hit a hívő ember javára irányul

Ezt a kritériumot említeném az első helyen, mivel ez közvetlenül és könnyen megállapítható. Indokolásul csupán azt fűzném hozzá, hogy „a Teremtő Lelke” nyilván senkinek nem fog olyasmit sugallni, ami ártana neki. Ha tehát valaki gyűlöletet, kétségbeesést, szorongást vagy depressziót érez, ami kétségtelenül kárára van, biztos lehet abban, hogy ezek mögött nem jó lélek, nem egészséges hit áll. Ami a jó lélektől jön, az úgy jelenik meg, mint „üdvözítő Istenünk jósága és emberszeretete”, akinek ajándékai kétségtelenül a „szerelem, öröm, békesség” stb. (vö. Tit 3,4; Gal 5,22). Az isteni befolyás első ismertetőjele tehát az, hogy jól tesz az embernek, és lelki nyugalomhoz vezet. Ezt az elégedettséget persze nem szabad összetéveszteni a Jézus példabeszédéből ismert farizeus önteltségével (Lk 18,9-14).

(2) A hit a transzcendenciára irányul

Szándékosan nem fogalmaztam úgy, hogy „a hit Istenre irányul”, mivel itt el szeretnék tekinteni minden

emberileg korlátolt istenképtől és fogalomtól. Mivel fogalmaink csak arra alkalmasak, hogy „meghatározzanak” (mástól „elhatároljanak”) valamit, nem érhetik el a „végső valóságot”, mert az „határok fölötti”, transzcendens. A transzcendencia szó csak célozni tud „valamire”, ami az emberi tapasztalat és gondolkodás számára hozzáférhetetlen, és szavakkal leírhatatlan. A transzcendenciát ezért nem szabad úgy elképzelnünk, mintha az a világon „túl” vagy önmagunkon „kívül” lenne, mert ezzel már elhatároltuk volna valamitől, ahol „vége lenne”. A transzcendencia tehát meghatározhatatlan marad számunkra, és ezért csak úgy minősíthetjük a hit ismertetőjegyének, ha arra szorítkozunk, hogy az emberről állítsunk valamit. Azzal a kijelentéssel, hogy „a hit a transzcendenciára irányul”, nem akarok többet állítani, mint hogy az ember teljesen „nyitott” legyen minden olyan lehetőség iránt, melyet pillanatnyilag el sem tud képzelni.

Na de mire jó nekünk egy ilyen nyitottság? Az embernek – mint az evolúció gyermekének – nincs más választása, mint hogy szüntelenül készen álljon veszélyek elkerülésére és önvédelemre. Az élet kockázatainak korlátozására szolgál az a beállítottsága is, hogy lehetőleg ne térjen el a magatartás megszokott mintáitól. Ez a beállítottság azonban veszéllyel is jár, ugyanis a hit akadályává válhat. Jézus erre mutatott rá azzal a paradox mondatával, hogy „aki meg akarja menteni életét, elveszti azt” (Mk 8, 35). Ha egész életünkről van szó, készen kell lennünk kockázat vállalására is, különösen szokatlan és előre nem látható helyzetekben, ahol a megszokott magatartás nem segít tovább. A „határfölöttivel” szemben emberi számításnak és okoskodásnak nincs helye. A valódi hit ennek megfelelően nyitottságot jelent minden lehetőség iránt, és nem engedi meg, hogy az ember kényelmesen berendezkedjék abban az „örömben és békességben”, ami egyébként a hit első ismertetőjele. Ez a nyitottság azt is megköveteli tőle, hogy saját hitének gondolatvilágát ne tartsa tökéletes és lezárt ismeretrendszernek, mivel az „isteni” valóság minden emberi el-

képzelést felülmúl. A valódi hittel tehát összeegyeztethetetlen, hogy valaki „az igazság ellenségeinek” tartsa azon embertársait, akiknek valósi téren eltérő meggyőződésük van.

(3) A hit embertársaink javára irányul

E harmadik kritérium szorosan összefügg az előzővel. Aki kész az ott leírt nyitottsággal átlépni félelmének határait, az ugyan nem közvetlenül Isten előtt találja magát, de nem is a senki földjén, hanem a világban és társak között. Elszigetelt lény nem létezik, mert minden összefügg mindennel, és hatással van egymásra. A helyes hit beleilleszkedik ebbe a nagy összefüggérendszerbe, arra serkentve minket, hogy figyelembe vegyük a többiek érdekeit, hogy készek legyünk velük együtt működni és felelősséget vállalni. Az ősi irányelv, „Szeresd felebarátodat, mint magadat” (Mk 12,31), valójában nem szeretetet parancsol, hiszen lehetetlen parancsszóra szeretni, hanem arra szólít fel, hogy ugyanolyan komolyan vegyük embertársainkat és azok érdekeit, mint önmagunkat és saját érdekeinket. A „teremtés lelke” nem ösztönözhet arra, hogy valaki magába zárkózzék, hanem csak arra, hogy együtt működjön a többiekkel: „A lélek megnyilvánulásait mindenki azért kapja, hogy használjon vele” (1Kor 12,7).

Ennek a szolidaritásnak a szükségességét nem nehéz belátni. Szeretnék itt utalni arra, hogy van még egy ezen túlmenő, mélyebb belátás is, mely ugyan ellentmond a látszatnak, de a misztikus megtapasztalás számára hozzáférhető. Aki eljutott ehhez a belátáshoz, nem lát már ellentétet saját érdeke és embertársai érdeke között, mert nem kételkedik abban, hogy mindezek egybeesnek.

Jézus megértésének kulcsa csak a tapasztalat lehet

Ha már a „történelmi Jézus” elérhetetlen számomra, úgy döntöttem, hogy legalább Jézust, az embert keresem. (Megjegyzem, hogy ez nem ütközik a keresztyény hittel, mely szerint Jézus „igaz ember és igaz Isten” ugyan, de benne az emberi és az isteni természet semmiképpen nincs „összesekeverve”, tehát az apostolok is Jézust, az embert

lálták és hallották!) Hogyan is értem ezt? – Jézust olyan emberként akartam elképzelni és leírni, akivel együtt tudok érezni, akivel azonosulni tudok, s akit ezért meg is tudok érteni. Csak egy ilyen embertől várhattam, hogy példájával és szavaival igazán hatással lehet rám. De ugyanakkor a kritikus gondolkodás számomra elérhető síkján felelősséget is akartam vállalni „Jézusomért”. Tehát nemcsak egy irodalmi személyiség megteremtése volt a célom, hanem egy történelmi személyiség megközelítése is, amennyire ez elérhető az adott forrásművekből, melyek „csak” emberek hitét tükrözik ugyan, de mindenesetre olyan hitet, mely azóta az emberi történelem fontos tényezőjévé vált. Ha helyesen akarjuk értékelni e hit mai jelentőségét, nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy megfogalmazása egy régen letűnt korból maradt ránk, olyan emberek tollából, akik talán egészen mást vártak Jézustól, mint a mai generációk.

De hát milyen módon lehetséges ma ehhez az emberhez, Jézushoz közelebb jutni? – Egy emberhez csak úgy kerülhetünk közelebb, ha történik valami „közöttünk”. Ezt a „valamit” azonban közvetlenül önmagunkban érzük el. Egy másik embert csak úgy tudunk megérteni, mint egy másik „én”-t, aki velünk szemben áll, aki hatással van ránk, akivel ezért kapcsolatba tudunk lépni. Embertársaink megértésének kulcsa tehát nem más, mint önmagunkról szerzett tapasztalatunk. Ezen még az sem változtat, ha valakivel – mint Jézussal – a kapcsolat felvétele csak személyes vagy írásbeli közvetítés által lehetséges. Ebben az esetben is önmagunkról szerzett tapasztalatainkra vagyunk utalva, hogy valóban megismerhessük őt, és rájövünk, mit is jelent számunkra. Csakhogy ebben az esetben még egy további közvetítéssel is számolnunk kell, hiszen a közvetítő személy maga is saját tapasztalatain keresztül és saját reményeinek tükrében ismerte meg Jézust, akinek vonásait így nem lehet már élesen elválasztani a közvetítő vonásaitól.

Ennek a belátásnak egyenes következménye, hogy ma nem kerülhetjük meg ezt a kérdést: Jézusról „tanúszkodó” informátorainkat mi készíthette arra, hogy ezt vagy azt állítsák róla? Aki meggyőződött arról, hogy Jézus eredeti üzenete az evangéliumokban összeolvadt a benne hívők szívügyével, annak számára az is világos, hogy az „egyetlen objektív Jézuskép” az ő számára is elérhetetlen marad. Ma is érvényes, hogy aki Jézusról beszél, az ugyanakkor szükség-szerűen önmagáról is mond valamit,

azaz arról, ami számára értelmet ad az életnek. Ezért én sem elégedhettem meg azzal, hogy egyszerűen megismételjem azt, amit az evangélisták mondtak.

Saját tapasztalatom segít megérteni Jézust

Hogyan jutott a maga „jó híréhez” Jézus, az ember? Hogy valaki lehetőleg reális képet alkosson erről, ahhoz szerintem a forrásműveket nemcsak önmagukban kell megvizsgálnia, hanem azzal is össze kell vetnie őket, amit maga is átélhet vagy valóban át is élt. A következőkben röviden fogom vázolni, hogy a források tanulmányozása mellett milyen személyes tapasztalatra támaszkodtam Jézus megértésében.

A legrégebbi evangéliumban, Márknál még olvashatjuk, hogy Júdea és Jeruzsálem lakói egy János nevű prófétahoz mentek, aki, „miután megvallották bűneiket, megkeresztelte őket a Jordán folyóban” (Mk 1,5). E „bűnbánók” között állt Jézus is – tehát nem magabiztosan, hanem útmutatást keresve ment oda. Röviddel ezután azonban egy egészen más emberről van szó: Jézus nagy öntudattal maga is prófétafént lép fel, sőt mondanivalójával el is tér Jánosétól, akinek tekintélyét addig elismerte. E két jellemzés között történnie kellett vele valaminek, ami ilyen gyökeresen megváltoztatta őt.

Ha valaki élete folyamán részesült már olyan élményben, melynek nyomán ő is egyszerre egészen új színben látta Isten és a világot, és ha ez az élmény őt is alaposan és maradandóan megváltoztatta, könnyen el tudja képzelni, hogy Jézussal valami hasonló dolog történhetett. Arra azonban nincs módja, hogy pontosan leírja, mi is történt vele, mert nem talál hozzá alkalmas fogalmakat. Annak is tudatában van, hogy tapasztalatának értelmezéséhez nagy körültekintésre és óvatosságra van szükség, mert az eseményt nem lehet hitelesítés vagy bizonyítás céljából megismételni. Ha mégis megpróbálja körülírni, mi is történhetett vele, azonnal egy leírhatatlan FÉNY jut eszébe. Arra is gondolhat, hogy az a megjegyzés, mely szerint megkeresztelése után Jézus „nyitva látta az eget” (Mk 1,10), minden valószínűség szerint hasonló élményre utal. (Saját mélyreható élményének tudatában lehetetlennek tartja, hogy a Márk evangéliumában található leírás csupán legenda lenne. Meggyőződése: Ha Jézusnak nem lett volna része egy ilyen mély lelki tapasztalatban, megmagyarázhatatlan lenne további élete, üzenete és nagy hatása.) – A FÉNY le-

írhatatlan benyomásán kívül még arra is emlékszik, hogy közben, mintegy a FÉNY értelmezéseként, az EGYSEG szava töltött ki mindent, de az is inkább boldogító élmény volt, mint józan és elvont fogalom. Ez a néhány rövid mondat persze aligha tudja sejtetni, milyen mélyreható tapasztalat áll mögöttük.

Az itt vázolt élmény ugyan rövid, hatása azonban mélyreható és marandó volt: Megváltoztatott egy embert. (Ez egyébként szerintem valódiságának bizonyítéka, hiszen egy illúzió nem képes valakit megváltoztatni.) Ezt a változást legtalálébban hitnek lehetne nevezni abban az értelemben, ahogy az imént kifejtettem: rendíthetetlen bizalom, minden kétséget kizáró ráhagyatkozás a megtapasztalt valóságra. Ez a hit sokkal többet jelent, mint az, amit általában „hit”-nek neveznek, s amit talán így lehetne leírni: „Hiszem, hogy valamilyen fontos dolog történt”.

Kinek tartotta magát Jézus, az ember?

Ezek után nem tudok kételkedni abban, hogy az a döntő esemény, mely megkeresztelése után Jézussal történt, csak egy ilyesféle, szavakkal leírhatatlan mélyreható megtapasztalás lehetett. A „nyitva látott eget”-be vetett pillantás után „egy hangot” is hallott az égből, mely így értelmezte az élményt: „Te vagy az én szeretett Fiam, benned telik kedvem.” Ami vele történt, azt Jézus – a zsidó hagyományban élve – csak az Egyetlennek tulajdoníthatta, akinek nevét a hívők ki sem merték mondani. A leírhatatlan élménynek azonban kézzelfogható hatása volt: megváltoztatta Jézust. Az az egyszerű ember, aki eddig egy prófétától várta az útmutatást, ettől kezdve biztos volt benne, hogy helyesen látja Istent, és hogy erről a „jó hírről” okvetlenül beszélnie kell.

Ha arra a kérdésre keresünk választ, hogyan értelmezte Jézus maga ezt a „hangot”, jobb ha nem fordulunk dogmatikus teológusokhoz, akik a későbbi egyházi nyelvhasználás miatt nem távolodhatnak el az „egyetlen és Istennel egylényegű Fiú” fogalmától. Vizsgáljuk meg ehelyett inkább azt, hogy Jézus ránk hagyott szavai között nem találhatók-e olyanok is, amelyek ellentmondanak az említett egyházi fogalomnak, mivelhogy ilyeneket senki nem adhatott utólag Jézus szájába.

Ha Jézus úgy értette volna, hogy az „égből hallott hang” Isten egyetlen fiáról szólt, akkor csak a megígért messiásnak tarthatta volna magát, hiszen egy Istennel „egylényegű” ember zsidók

számára elképzelhetetlen volt. Messiásnak azonban nem tartotta magát, hiszen hitelesnek számító nyomok mutatják, hogy környezetének messiási várakozásait nem volt hajlandó magára vállalni. Ahelyett hogy a nép elvárt messiásának vallotta volna magát, Istentől kezdett beszélni, aki különbség nélkül minden ember számára mint „Abba” (apa, papa) elérhető. Ez szerintem arra utal, hogy a „Te vagy az én szeretett Fiam” szavak Jézus értelmezése szerint elsősorban azt jelentik: „Isten szeret engem.” Ebben a boldogító pillanatban Jézus azt élte át, hogy ő az első, akit a szerető Isten sok más fia és lánya követni fog. Emiatt nem tudott mást tenni, mint hogy minden ember „mennyei Atyjáról” beszéljen. Szerencsére megtalálhatjuk még néhány idevágó mondását, melyeket nem „tisztázott” az evangéliumok krisztológiai átdolgozása: „Szeressétek ellenségeiteket, hogy *mennyei Atyátoknak fiai* legyetek” (Mt 5,45 és Lk 6,35), és: „Boldogok, akik békét teremtenek, mert *ők Isten fiainak* nevezetnek” (Mt 5,9). Ezek szerint Jézus nem tett lényeges különbséget az „egy fiú”, illetve a többi lány és fiú között: Az „egy fiú” már meghallotta, hogy Isten szereti őt, a többiek viszont úgyszólván még a városzobában vannak, de hozzá hasonlóan ők is arra hivatottak, hogy megtapasztalják ennek az „Atyának” szeretetét, s ezáltal hozzá hasonlóvá váljanak.

Jézus értelmezi saját tapasztalatomat

Jézus nagy tapasztalata nem egy hitvallás kinyilatkoztatása volt, hanem egy olyan élmény, melynek leírására vagy továbbadására az ismert képek és fogalmak nem voltak alkalmasak. Neki azonban nemcsak ebben a leírhatatlan tapasztalatban volt része, hanem abban az adományban is, hogy szavakba tudja foglalni, mit jelent ez a mélyen átélt valóság az emberek számára. Ha járatos lett volna a filozófiában, talán könnyen elvont fogalmak társulhattak volna tapasztalatahoz, de nála nem állt fenn ez a veszély. Ő egyszerűen ahhoz tartotta magát, amit hallott („szeretett Fiam vagy”), és ettől fogva csak az „Abbá”-ról (Apukáról) beszélt, hogy érthetően adja tovább azt, amit megtudott Istentől. Ezt olyan meggyőzően tette, hogy példájára támaszkodva az is nyugodtan „Atyának” szólíthatja az abszolút EGYET, aki egy nagy tapasztalatban már szemben állt egy olyan Valósággal, amit eszébe sem jutna egy emberrel összehasonlítani. Erre természetesen csak az képes, akinek az „atya” szó olyan pozitív valóságot jelent, mint Jézusnak.

A vallásos tapasztalat jelentősége

Az eddig elmondottakkal azt szeretném hangsúlyozni és tudatosítani, hogy a vallásos tapasztalat Jézus küldetésének és tanítványai hitének lényeges előfeltétele volt. Az evangéliumok megelégedtek azzal, hogy egyszerű képek segítségével leírják ezeket, s nem hangsúlyozták, hogy misztikus tapasztalatokról volt szó. Ma azonban, úgy tartom, szükség van arra, hogy szemünk előtt tartsuk ezt is, és a vallásos tapasztalatnak sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítsunk, mint keresztény elődeink. Amikor Jézus arra szólította fel hallgatóit, hogy – öhozzá hasonlóan – a „mennyei Atya fiaivá” legyenek, nyilván misz-

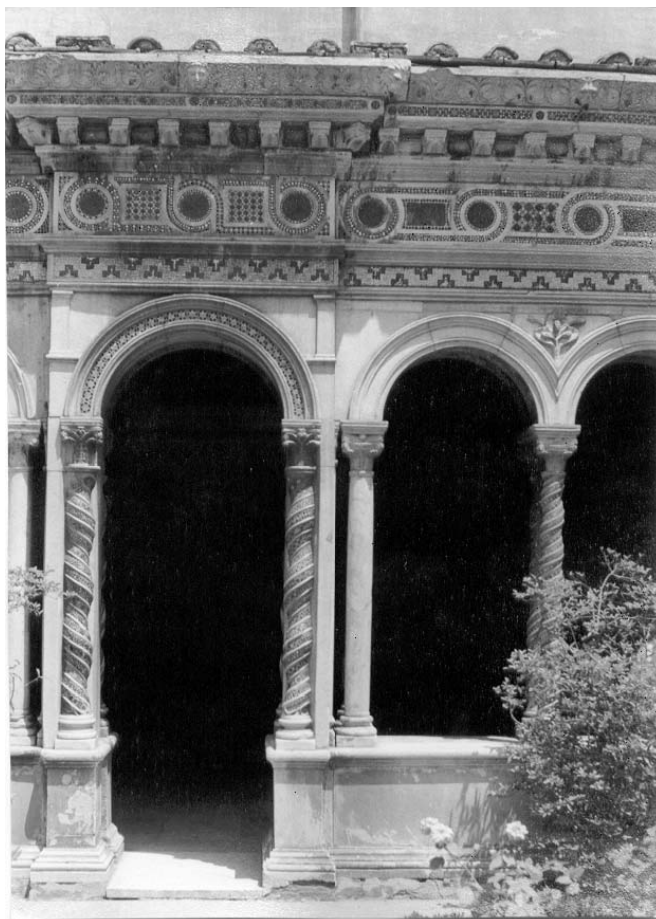
Mi tette rám a legmélyebb benyomást Jézus tanításában?

Elsősorban *istenképe*, mely határtalan bizalmat sugároz. Jézus nem csukta be a szemét a borzalmat keltő valósággal szemben, mégis meggyőződéssel hirdette „jó híret”, mely szerint a feltűnően sok szenvedés mögött nem egy „mindenható úr” kiszámíthatatlan és félelmet keltő akarata, de nem is a buddhista karma-törvényhez hasonlóan kiszámítható, ám részvétlen okság áll. Jézus az abszolút Egyet megtapasztalva az „Abbával” találkozott, akinek szeretete mindenre kiterjed, akinek egyetlen egy ember sorsa sem közömbös. Szép hasonlatai ugyanazt mondták erről az Apáról, mint a Bölcsesség könyve azzal az elvontabb kifejezéssel, hogy Isten „az élet barátja” (Lk 12,24-28; Bölcs 11,26). Ebből a szemzőből tekintve a világ összes szenvedése sem több, mint annak a fejlődéssel történő teremtésnek a melléköreje, amely az emberiség mai állapotával még távolról sem érte el végső célját. Ennek a gondoskodó Apának mindenki éppolyan fontos, mintha csak egymagában lé-

tikus élményekre is gondolt, s nem csupán arra az elvont gondolatra, hogy a szeretet személyes kapcsolatot hoz létre Istennel. Az egyház – mint társadalmi intézmény – később egyre nagyobb gyanakvással nézte, és lehetőleg vissza is szorította az effajta misztikus tapasztalatokat. Jó okkal (s ez ma is érvényes), hiszen azok az emberek, akik saját tapasztalataik alapján „hisznek”, nem fogadják el olyan könnyen minden vonatkozásban az egyházi tekintély irányítását. Ezért hangsúlyozta az egyház kezdetől fogva, hogy „boldogok, akik nem látnak, és mégis hisznek” (Jn 20,29), ami újonnan megtértek számára hasznos alapelv volt ugyan, de eredetileg nem a saját vallási tapasztalat leértékelését célozta.

teznék. Azért akarja életünket, mert szeret minket. Megáldja minden lépésünket, és azt kívánja, hogy mindenben sikerünk legyen. Úgy vár ránk, mint az „elveszett fiú” atyja (Lk 15, 11-32), míg mi ebben a világban élünk, ahol talán nem is látjuk létünk értelmét.

Jézus nem adott sok helyet gondolataiban a világban uralkodó gonoszság nyomasztó képeinek. A világot egészében Isten művének tartotta, melyet egészében, tehát minden rész-

letével együtt kész volt bizalommal elfogadni. Istenképének lényeges vonása, hogy nem foglalkozik azzal a kínzó kérdéssel, hogyan tudott ez a szerető és „mindenható” Isten egy ennyire szenvedéssel és gonoszsággal teli világot teremteni, vagy hogyan tud egyáltalán ennyi rosszat eltűnni. Jézus, az ember csodálattal és határtalan bizalommal tekintett Atyjára, aki „nem akarja, hogy csak egy is elvesszen e kicsinyek közül” (Mt 18,14). Ezt az egyszerű és negatív kijelentést tette, de nem tudunk arról, hogy ezt tovább fejtegette volna. A világban található sok rosszal kapcsolatban nem maradt ránk olyan állítása, miszerint átlátná az Atya gondolatait, tehát azt is megmondhatná, hogy mit „akar”, mire „képes” vagy „nem képes” ez az Isten.

Nagyon meggyőzőnek találok azonkívül, hogy Jézus emberképe is teljesen összhangban van Istenről szóló „jó hírével”. Az ő Istene komolyan vesz minden embert, tehát nemcsak felelősséget ruház rá, hanem képessé is teszi arra, hogy az élet minden körülménye között elérhesse rendeltetését. E rendeltetés lényege egy rendkívüli személyes viszony, melyet Jézus úgy írt körül, hogy az ember – mégpedig „határtalan” szeretetének megmutatásával, nem csupán isteni predesztináció folytán – „Isten fiává (vagy lányává) válik” (Mt 5,44-48). Pál apostolnak ugyan más volt a véleménye erről (Róm 8,28-30), de erre itt most nem térek ki.

A hagyományos keresztény hittan, mely sajnálatos módon elsötétítette Jézus istenképét is, még erősebben eltorzította pozitív emberképét. Ez a folyamat is Pál apostollal vette kezdetét, aki – hogy a megváltást hatásos fénybe állítsa – nagyon sötét színekben ábrázolta a „Krisztus előtti” emberiséget. Jézus még a bűnös embert is hivatottnak és képesnek tartotta az „istenfűség” elérésére, Pál viszont ebben az összefüggésben főleg arra fektette a hangsúlyt, hogy „Isten előtt az egész világ bűnös”, és Krisztus nélkül kárhozatra van ítéelve. Pálnak ugyan nem volt alkalma arra, hogy magáévá tegye Jézus istenképét, de emberképe mégsem csak ilyen sötét vonásokból áll, hanem „Isten fiainak dicsőséges szabadságát” is hangsúlyozza (Róm 3,19; 5,18; 8,14-21). Az erdelti bűn tanához kapcsolódó negatív emberkép csak a manicheus elvek hatása alatt álló Szent Ágostonig vezethető vissza, aki ezt a Rómaiakhoz írt levél egyoldalú felhasználásával indokolta meg.

Szabad-e nekünk Jézus üzenetét „továbbgondolnunk”?

Hiábavaló kérdés ez, hiszen nincs is más lehetőség arra, hogy Jézus „jó híre” az egyre változó viszonyok között egyre újabb emberekhez találjon utat. Már kezdetől fogva is így volt ez, hiszen az Újszövetség írsaiban sem közvetlenül Jézussal állunk szemben, hanem tanítványainak értelmezési próbálkozásaival. Az ott kifejtett magyarázatokat – mint Jézus-hoz vezető utakat – nagyra becsüljük ugyan, de nem felejtethetjük el, hogy mégiscsak emberek próbálkozásairól van szó, akiknek gondolatvilága sokban különbözött a mi mai gondolatvilágunktól. Ha pedig kortársainkra szorítunk, azok is annyira különbözőek, hogy Jézus gondolatai csak megfelelő „továbbgondolás” útján érhetik el őket.

Ezért vagyok olyan bátor, hogy a magam módján továbbgondoljam Jézus üzenetét abban a reményben, hogy legalább néhány embernek hasznára lesznek ezzel. Azt is megvallo, hogy nincs lehetőségem gondolataimat következetesen megkülönböztetni Jézus „valódi” gondolataitól. Aki ezt szememre vetné, azt csak arra kérném szerényen, még egyszer alaposan gondolja át állításaimat.

Az eddig elmondottakból talán kitűnik, hogy azt, amit Jézusról mondtam, nem tartom az egyetlen helyes vagy mértékadó véleménynek. Ezt hangsúlyozva megemlítenék itt mégis néhány vonatkozást, amelyekben – úgy érzem – tovább kellett gondolnom Jézus gondolatait.

Jézus istenképének lényege

Legelőször Jézus istenképét említeném itt: az „Atya” képét, melynek kétségtelenül vannak korhoz kötött vonásai is. Ehhez a képhez már annak idején is más elképzelések kapcsolódhattak a galileai falvakban, mint például a szélsőséges elnyomás alapuló római társadalomban. Ez a kép – ha komolyan vették – később is különböző hatásokat válthatott ki különböző kultúrákban vagy különböző társadalmi rétegekben, például a feudális középkorban, a kapitalizmusban vagy egy szociális jogállamban. Egy-egy elképzelés, mely bizonyos társadalmi keretek között sokáig pozitív szerepet játszott, egy későbbi kor embereire esetleg nem hat már olyan jól, sőt lelki betegségeket is okozhat. Az a tény, hogy egy Istenről alkotott elképzelés a történelem folyamán eddig látszólag helyesnek bizonyult, még egyáltalán nem szavatolja, hogy annak minden későbbi korszak emberei számára is „szentnek” és „igaznak” kell maradnia.

Aki arra a meggyőződésre jutott, hogy az „abszolút lét” nem lehet sem férfi, sem nő, sem valami emberhez hasonlítható „személy”, s emiatt az Istennek mint „Úrnak” vagy „Atyának” megjelölése történelmi körülményektől függ, nyugodtan megmaradhat ennél a véleményénél. Egy mindenható és kegyes pátriárka antropomorf képe aligha fér össze az evolúciós világképpel, melyben az ölés, a kegyetlenség és a szenvedés nemcsak mindenütt jelen van, hanem az evolúciós „teremtés” elkerülhetetlen módszerének is mutatkozik. Ha pedig valaki arra gondol, hogy bár az „Úr” akármilyen más is teremthetett volna, de önkényesen mégis épp egy ilyen világot teremtett, nos, az aligha lehet bizalommal ehhez az Istenhez. Létezik azonban egy másik kép is, mely mentes ettől az önkényességtől: egy mindent átfogó Szellem képe, aki „az élet barátja” (Bölcs 11,26), aki a kezdet egységes anyagából fokozatos fejlődéssel a bioszféra egész gazdagságát, sőt még a szeretetet és a szellemi kultúrát is létrehozta. Ez az istenkép elég elvont ugyan, de legalább nem akadályozza korunk gondolkodó emberét abban, hogy bizalommal ráhagyatkozzék ennek az elképzelhetetlen szellemnek a jóakarására („szeretetére”), melynek hatását önmagában és környezetében csodálkozva veszi észre. Aki ilyen bizalommal tud viszonyulni a valósághoz, az lehetőségeihez képest nem tesz mást, mint Jézus közvetlen tanítványai, akik a „jó hír” hallatára hittek a „szerető Atyában”.

Lehet ezzel az „abszolút léttel” beszélni is? – Nem látom semmi akadályt! Ha valaki tisztázni akarja és tovább akarja fejleszteni gondolatait, annak szavakba kell foglalnia őket, és ehhez egy (legalábbis képzeletbeli) beszélgetőpartnerre van szüksége. Az apa képe a legtöbb ember számára ma is alkalmas erre. Az emberi „szellem” sajátossága, hogy a szükségleteknek megfelelően – különböző színpadokhoz hasonlóan – különböző „valóságokban” játszhatja szerepét. Ilyen „valóságok” számunkra például a racionális természettudományok, a szerelem, a művészet, az irodalom vagy a vallás „világa”. E sokféle „világban” szerepünket játszani (élni!) nem következtelenség, és nem is képmutatás, hiszen nagyon is tudjuk, milyen kevés bizonyosságunk van arról, amit „valóságnak” nevezünk.

Ezért a mai ember is, még ha fontosnak tartja is a tudományos kritika igényeit, hálásan magáévá teheti Jézus útmutatását. Életét teljesen a „mennyei Atyába” vetett bizalomra tudja alapozni, ha megértette ennek a „hítnek” „igazságát”, összhangban maradván azon meggyőződésével, hogy az „abszolút lét” (mely talán neki is „megmutatkozott”) az emberi elképzelés számára hozzáférhetetlen.

Természetesen megértéssel tekinthet azokra is, akikben az „apa” képe valamilyen okból már nem utal pozitív érzelmekre. Ezeknek azt mondhatná, hogy Jézus üzenetének csak egy a lényege: „Válj meg önközpontúságotól, fordulj nyitott szívvel a Felfoghatatlanhoz, aki embertársaidban mutatkozik meg!” – E szavakkal próbálom körülírni, amit az evangélium „megtérés”-nek nevez, és így konkretizál: „Szeresd Istenedet, szeresd felebarátodat!” (Mk 12,30-31).

Jézus emberképének következménye

Szándékosan hangsúlyoztam több helyütt a Jézus szavaiban és életében jelentkező felszabadító tényezőket is. Ehhez szeretnék még egy megjegyzést fűzni:

Aki ma a reálisan létező kereszténység alapos felülvizsgálásáért lép síkra, azzal az ellenvetéssel találja szemben magát, hogy ez a kereszténység 2000 év bölcsességét és tapasztalatát képviseli – és ami ilyen hosszú időn keresztül megállta helyét, az fölényesen kezelhet minden rövid életű és éretlen újító vágyat. Erre a tényre persze rá lehet mutatni, de aki megalapozott véleményyt vagy megalapozott hitet keres, annak alaposabban kell foglalkoznia e kérdéssel.

Minden elfogulatlan vizsgálat azzal a józan megállapítással kezdődik, hogy a kereszténység egy ókori vallás, mely azóta a világ minden részén elterjedt, de az idők folyamán kétségtelenül sok vonatkozásban meg is változott. A Római Birodalom keresztényei nem ugyanazt tartották valóban fontosnak, ami később a középkor embereire a legnagyobb hatással volt, nem is szólva a mai keresztényekről, akik egészen más elképzelésekre építik hitüket, mint az előtük élt nemzedékek. Elég nehéz lenne ma pontosan megállapítani, mi az, ami a kereszténységben Jézus fellépése óta mindig lényeges volt, és örökké lényegesnek kell maradnia. Ami az említett 2000 év folyamán már megváltozott, nyilván nem tekinthető változtathatatlannak, és amit ma magától értetődőnek tartunk, az is megváltozhat még, ha az emberek gondolkodásmódja továbbfejlődik.

Ebben az összefüggésben ki kell tértünk a kereszténység történelmi megalapozásának gyenge pontjára is. A keresztény egyházak igényt tartanak arra, hogy Jézus Krisztus történelmileg elérhető emberi (és isteni) akaratából az „egész igazságot” birtokolják, sőt annak hiteles értelmezésére is jogosultak. Egy ilyen igény persze nem adhat helyet semmiféle emberi kritikának. Ezen igény megalapozásához azonban nem elég arra rámutatni, hogy egy mozgalom 2000 éves sikerre tekint vissza. Azt is jog-

gal elvárhatjuk, hogy a szóban forgó „tény” a történelmi kutatás előtt is megállja a helyét. Ezzel szemben azonban tény, hogy a történelmi kutatás nem tud arról, hogy „Jézus Krisztus” alapított volna ilyen egyházat. Az evangéliumok által történelmileg hozzáférhető Jézusról éppen ennek ellenkezőjét kell feltételeznünk, mivel ő nem ismerte a kereszténység alapvető tanításait (Krisztus istensége, Isten Szentháromsága, eredeti bűn és egy véres megváltó áldozat szükségessége), következésképpen nem is tudta ezeket „kinyilatkoztat-

Visszapillantás helyett:

Vegyük komolyan az egész Szentírást!

Térjünk még vissza röviden a bevezetésben már felvetett kérdésre: Mit jelent és hogyan lehet megindokolni, hogy a Szentírás „Isten szava”? E kérdést csak a Biblia alapos elemzésével lehet tisztázni, amit itt most csak röviden vázolok.

A korabeli vallásos környezettel való összehasonlítás megmutatja, hogy az „Ószövetség” szerzői nemcsak hogy ismerték a többi nép vallási hagyományait, hanem készek is voltak átvenni belőlük mindent, amit értékesnek találtak, ha az összefért a saját hitükkel. Elég volt nekik saját belátásuk, hogy meggyőződjenek valaminek helyességéről, és beépítsék azt a saját vallásos gondolatvilágukba.

Az Újszövetség egyes írásai nagyon hasonló képet mutatnak. A keresztények abban az időben még jelentéktelen, sőt néha üldözött kisebbséget alkottak. Biztonságot adó öntudatukat csak abból meríthették, hogy hisznek az isteni Igében, aki mesterükben, Jézusban „testté lett” (Jn 1,14). Ezért mindent megtettek, hogy Jézus megjelenésének nagy eseményét mint Isten kinyilatkoztatását értelmezzék, rögzítsék és valamiként megmagyarázzák. Az általuk felhasznált képek és fogalmak persze nem az égből hullottak, hanem a zsidó bibliából és koruk világnézetének gondolatmintaiból származtak, magyarázataikban pedig eléggé különböző feltevésekből indultak ki. Írásaik alapján nem nehéz megállapítani, hogy egymástól különböző módon próbálták megérteni hitüket, és hogy próbálkozásaik nem is vezettek egy magyarázat általános elismeréséhez. Noha a későbbi egyház csak írásaiknak egy részét vette át „szentírásába”, az így létrejött Újszövetség mégis pluralista könyv lett.

Ez az észrevétel a következő belátáshoz vezethet: Az „egész Szentírás” („tota scriptura”) lényeges tulajdonsága, hogy nem egyetlen, egyedül érvényes magyarázatot nyújt, hanem különböző magyarázó modellekkel próbálkozik. A „sola scriptura”

ni”. A tanítás folytonosságát – Jézustól a keresztény dogmáig – semmiképpen sem lehet meggyőző módon kimutatni. Emiatt nem lenne szabad vakmerőségnek vagy lázadásnak nyilvánítani azt, ha keresztények olyan megújulást követelnek egyházaiktól, amelyek lényegesen mélyebbre hatolnak, mint néminemű kozmetikus változtatások. Ezáltal csak Jézus állásfoglalását osztják, akiről ismert, hogy a vallási hagyományok rangját így foglalta össze: „A szombat lett az emberért, nem az ember a szombatért” (Mk 2,27).

(„egyedül a biblia”) alapelve figyelmen kívül hagyja ezt a tulajdonságot, és ezért inkább megnehezíti, mint megkönnyíti a Szentírás megértését. A Bibliát az kezeli leginkább jellegének megfelelően, aki megpróbálja magáévá tenni szerzőinek hozzáállását, azaz újonnan felmerült kérdésekre – természetesen a hagyományra is támaszkodva – új válaszokat keres.

Az „egész Szentírás” értelme és célja ezek szerint nem arra irányul, hogy segítségével végérvényesen és biztosan tudjunk valamit, mert az „meg van írva”. Célja inkább az, „hogy az Írásokból türelmet és vigasztalást merítve reménykedjünk” (Róm 15,4). Másképp kifejezve: azt és csak azt kell Isten szavának tekintenünk, ami bizalmunkat és reményünket erősíti. „Az élő Isten szava” nem egy régi könyv élettelen szövege, hanem mindig élő és hatékony hang, amely – ha Jézusra hagyatkozunk – az emberek javát szolgálja. Ez a felismerés kizárja a bibliai fundamentalizmus minden árnyalatát.

„Én vagyok – ne féljete!”

Eszmefuttatásomat egy jól ismert képpel zárom (Mt 14,22-33): Jézus tanítványai csónakban ülnek, éjszaka, viharban, halálfélelemben. Amint megpillantják a vízen hozzájuk közeledő Jézust, megrémülnek, mert azt hiszik, kísértetet látnak.

Aki Jézusra akar hagyatkozni, ma is gyakran egy ingadozó csónakban, éjszaka és viharban érzi magát. Nincs lehetősége arra, hogy arca vagy ruhája alapján felismerje Jézust. Hogy mégsem kísértetet lát, arról csak egy minden kétséget eloszlató hang győzheti meg: „Én vagyok, ne féljete!”

Ma nem az a döntő, hogy e hang közvetítője Jézus „hiteles” képét nyújtja-e, hiszen nem egy 2000 évvel ezelőtt élt ember pontos képére van szükségünk. Csak Jézus hangja segíthet rajtunk, és ezt arról ismerjük fel, hogy életre kelti bennünk „Isten gyermekeinek” bizalmát.

(Vége)